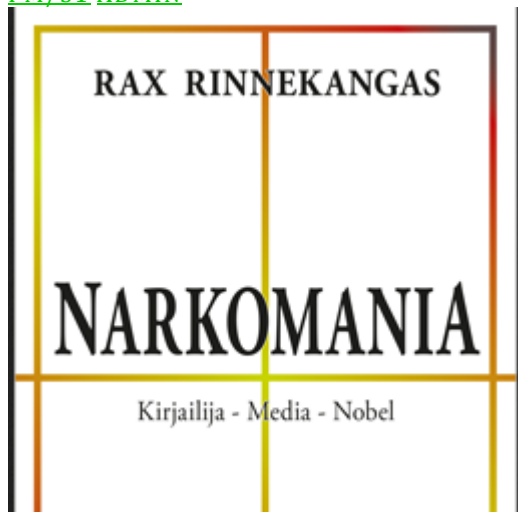

Rax Rinnekangas: NARKOMANIA, Kirjailija – Media – Nobel

[PM/31 ADMIN](#)

Dokumentaarinen essee Peter Handkesta – RISTO NIEMI-PYNTTÄRI

Kuinka niin merkittävä kirjailija, kuin Peter Handke asettui ymmärtämään Bosnian sodan syyllisenä pidettyä osapuolta – yleistä mielipidettä vastaan? Perimmäinen syy on itse kieli, monimielinen ja kaikkia yksioikoisia totuuksia välttävä kirjallisuuden kieli. Näin Rax Rinnekangas esseessään Handkesta:

”... juuri hänen kielensä – monisyisyydessään ja eri tulkinnoille alttiina – vei hänet serbimaniaan ja kannusti kansainvälisen median handkemanian.” (162)

Rinnekankaan Handke-teos on rakennettu tarkasti dokumentoiden. Se muodostaa teokselle selkeän rungon: vaikka teoksessa on Handkea ymmärtävä näkökulma, myös vastapuolen näkemykset tuodaan esille.

Teoksen nimi *Narkomania* viittaa eräänlaiseen media-addiktoituneeseen tilaan – ja ennen kaikkea lynkkaushaluun, jota tuo narkomania herättää.

Teosta aloitellessani ounastelin, että viittaako nimi myös kerronnalliseen narkomaniaan Handken itsensä kohdalla. Entä Handken uskomaton tuotteliaisuus löytämänsä omintakeisen kielen ja kerronnan parissa, onko se narkomaniaa? Tunnustan, että luen itse kaiken, mitä Handkelta saan käsiini – olen sikäli hänen kielensä suhteen narkomaani.

Peter Handke kuului vielä 1990-luvun lopulle asti arvostetuimpien saksankielisten kirjailijoiden joukkoon. Hänen keskeiset teoksensa suomennettiin, niitä arvioitiin Hesarissa, ja niitä tutkittiin paljon myös tutkijoiden piirissä.

Sitten, valtaisan mediahälyn saattamana Handken lukeminen loppui hänen Nobel -palkintoonsa 2019 !

Syynä oli eräänlainen median kosto. Bosnian sodan aikaan Handke oli julkaissut 1996 matkakirjan Serbiasta. Siinä hän kuvasi hieman maanisesti Serbiaa ja vastusti kiivaasti yleistä käsitystä, että serbit olivat pääsyyllisiä sotaan.

Handke tuomitsi serbisotilaiden 1993 tekemän Srebrenican joukkomurhan, jossa he surmasivat liki 8 000 bosniakkia. Media ei huomionnut tätä Handken ilmoitusta. Päinvastoin, matkakirjasta nousut mediakohu teki Handkesta serbiväkivallan hyväksyjän. Hänet leimattiin ”vastenmieliseksi ihmiseksi” joka ei muutu hyväksi siksi, että kirjoittaa taideproosaa.

Kun Handke sai Nobel-palkinnon 2019, medioilla oli mahdollisuus hyvitykseen, kävikin niin että paheksunta vain paisui.

Tätä prosessia Rax Rinnekangas kutsuu siis ”narkomaniaksi”. Kyseessä on mediasfääri, jossa ristiriitainen ja sekava todellisuus korvautuu mielihyvää tuottavilla sensaatioilla. Tapaus Handkesta tuli uutisköyhälle kulttuurijournalismille tarpeellinen piriste.

2019 ”Kun median edustajat monikymmenpäisenä laumana piirittivät Handken taloa Pariisin lähellä... ja huutajista kirposi ilmoille yksi ainoa itseään toistava kysymys: *Miksi, herra Handke?*” (75).

Sano nyt, herra Handke, sano kerrankin suoraan ja yksiselitteisesti, miksi olit serbien puolella. Näin häntä vaadittiin puhumaan kieltä, jota hän vihaa – haastattelukieltä. Ja koska toimittajilla ei ole aikaa lukea Handken monimielistä epiikkaa, he katsoivat, että heillä on oikeus pakottaa kirjailija puhumaan – tai he kirjoittavat Handkesta itse sensaatiolehtien kielellä.

Taideprosaistina Handke oli jo pitkän aikaa joutunut yksioikoisen uutiskielen telomaksi: häntä alistettiin kielelle, jolle kieliherkän on mahdotonta suostua. Kun hän vaikenee ja yrittää vetäytyä, sitä pidetään syyllisyyden sekä ylimielisyyden merkinä.

Jo vuonna 1966 – sodanjälkeisen Ryhmä 47 nuorimpana tähtenä – Handke julisti kielen uutta alkua. Saksaa ei voida kirjoittaa enää vanhaan malliin, mutta kirjallisuus yhdessä journalismin kanssa voi avata tulevaisuuden. Pian Handken odotukset pettyivät mediajournalismin suhteen.

Rinne kangas osoittaa kuinka kirjailijan ja journalistisen kiistan taustalla on kielenkäyttö. Tosin hän painottaa ehkä liikaa Handken individualismia. Toisen näkemyksen mukaan kirjallisuus on oma mediansa, ja journalistien olisi myönnettävä sen kielellinen vapaus. Ehkä tästä syystä Handke ei ole suostunut keskustelemaan muiden, kuin hänen teoksiaan lukeneiden journalistien kanssa. Ehkä kyse ei ole niinkään individualismista, kuin siitä että Handke on alakynnessä puolustaessaan yhä kirjallisuutta median mediaa vastaan.

Handken töykeys journalisteja kohtaan on vanhaa perua, mutta suoraksi sättimiseksi se äityi 1996 Serbia -matkakirjan aikoihin. Monien toimittajien voidaan sanoa jopa maalittaneen häntä. Niinpä teoksen epilogissa Handke erehtyy jo silkkaan vihapuheeseen toimittajia kohtaan.

”...miten keskeisessä, serbejä teurastavassa eurooppalaisessa lehdessä johtava vihapuheenjohtaja ottaa lähes päivittäin jugoslavalaisuutta ja serbialaisuutta vastustavissa artikkeleissaan erotuomarin roolin: ”On poistettava tämä” (Pitää mitätöidä tuo”). 68

Eräältä toimittajalta hän kysyy, onko tämän Jugoslavia -vastaisuus ehkä kotitaustaan liittyvää katkeruutta.

Rinne kangas dokumentoi havainnollisesti ja puolueettomasti näitä kiistoja, pyrkien aineiston perusteella osoittamaan, mistä on kyse näissä journalistien kanssa käydyissä yhteenotoissa.

Libération -lehden reporteria Handke kutsuu ”entiseksi urheilutoimittajaksi, joka loisti Tour de France-jutuillaan”. Nyt tämä toimittaja on sotakirjeenvaihtaja, ja ”kiinnittää huomionsa tietynlaisiin sankareihin...”. (67)

Kirjailijana Handke oli raivoissaan näkökulmatekniikan heikkoudesta ja mustavalkoisesta kerronnasta sotareportaaseissa, se ajoi hänet eräänlaiseen hybridiksi:

”Voidaan sanoa, että Handke on median antaman informaation ja Naton toimien synnyttämän narkomanian hybridissä, joka saa hänet kokemaan näkemänsä Serban ja serbien osan kaiken keskellä tietyllä tavalla päinvastaisesti kuin Nato ...” (57).

Rinne kankaan huomio Handken omasta hybridistä vaikuttaa olennaiselta. Handken Serbia -kauden aikana on jakso, jolloin hän meni kohtuuttomuuksiin – ehkä uhotakseen medialle.

Vuonna 2006 Handke vieraili sotarikoksista tuomitun serbijohtaja Miloševićin vankilassa ! Handke on sanonut, että hän joutui kuuntelemaan Miloševićin loputonta itsepuolustusmonologia, hänellä ei ollut eikä hän halunnut kontaktia tähän. Handke itse ei pidä näitä visiittejä mediatempauksina – toisaalta, eivät ne ainakaan kirjallisuudelta vaikuta.

Tosin Rinnekangas on sitä mieltä, että nämä Milošević -episodit kuuluvat nimenomaan kirjailijan tapaan todistaa ja tulla paikalle. Rinnekangas käsittelee Milošević -vierailuja perusteellisesti, ja katsoo, että Handke halusi todistaa ja dokumentoida nämä hetket.

Samoin kuin dokumentaristi voi tavata murhaajan, eikä häntä pidetä murhaajan apurina, Handke tarttui tilaisuuteen. Rinnekangas – itse dokumentaristina – kertoo tekevänsä samalla tavoin, jos hänelle tarjottaisiin mahdollisuutta käydä tapaamassa sota-oikeuteen vietyä Putinia.

Silmiin pistävää näissä Milošević-episodeissa on ehkä Handken hybris – länsimainen media pöyristyi näistä eleistä, mutta hän osoitti, ettei pelännyt.

Mutta miksi tällainen tilaisuus tarjottiin Handkelle – ja mitä sen tarjouksen tehneet hyötyivät? Vaikka Handke luonnehti käyntinsä pelkiksi asiointilojen todistamisiksi vailla hyväksyntää, epäily jää. Onko serbeille kerrottu kuitenkin toista tarinaa?

Kun Handke vieraili vielä *Miloševićin* hautajaisissa, hän sanoi jälkeinpäin:
”En kumartanut häntä, en edes hetkellisesti, en ulkoisesti, en sisäisesti”, (23)

Kun Handke kertoi osallistuneensa hautajaisiin Jugoslavian muiston, ei Miloševićin vuoksi, teon monitulkintaisuus kasvoi entisestään.

Voiko kirjailija olla väärällä puolella? Sofokles kysyi tätä samaa Euripides -tragediassaan. Euripides oli sotarikollisen sisko, ja kaikkien lakien vastaisesti hän päätti pelastaa veljensä ruumiin kulkukoirilta ja haudata hänet. Filosofisesti tämä Euripideen ratkaisu johti mm. Hegelin kysymään onko ihmisellä mitään muuta tehtävää, kuin pyrkiä aina olemaan hyvän puolella.

Rinnekankaan teesiä ”narkomaniasta” on kiinnostavaa verrata filosofi Slavoj Žižekin teesiin. Hän kutsuu Handken Serbia -kokemusta fantasiaksi.

Žižek puhui Wienin yliopiston Handke 80 v. -seminaarissa (*der Standard* 6.12.-22), jossa ei käsitelty lainkaan median vaikutusta Handken Serbia -kantaan. Žižek tarkasteli kadonneen kotiseudun jälleenlöytämistä Handken ”fantasiana, jossa tämä halusi löytää serbeistä sen autenttisuuden, joka hänen saksankielisyydestään puuttui”.

Samassa seminaarissa myös eräs serbitutkija esitti, että Handken Serbia-kuvauksissa todellisuudentaju jää vähäiseksi. Ne seudut ja ihmiset, joista Handke kertoo, ovat autenttisuuden kuvittelua, sanoi tutkija, eivät dokumentaarisia eivätkä realistisia. Sellaista Serbiaa ei ole.

Handken kerrontaa tämä ei tee merkityksettömäksi. Esimerkiksi *Moravalainen yö* romaanissa liikutaan myös Serbiassa, mutta se tuo fiktiivisyytensä ilmi. Serbiaa käsittelevän matkakirjan täytyisi kuitenkin olla todellisuudentajuinen.

Rinne kangas ilmaisee ongelman osuvasti: Matkustaessaan tuolloin 1995 Serbiaan, hän ei tiennyt alueesta paljoakaan. Hän oli siellä varsin yksinäinen, ja Jugoslavia oli kaaoksessa. Kuvitelkaa Suomen sisällissota 1917, sijoittakaa sinne eristynyt, kieltä taitamaton kirjailija. Onko hänellä mitään edellytyksiä saada selkoa siitä, mitä todella tapahtuu ?

Todellisuudentaju tarvitsee toisten ihmisten kautta tapahtuvaa realitetti-testausta. Eristyneelle Handkelle tapahtui Serbiassa jotain muuta. Vaikuttaa, että Rinne kangas on tämän ydinkokemuksen jäljillä. Hän nostaa esille Handken itsensä olennaisena pitämästä yksinäisyyden kokemuksen vuodelta 1976, *Vasenkätinen nainen* -romaanista.

”Jokaisen ihmisen elämässä tulee hetki, jolloin hän voi vailla ulkopuolelta tulevaa aloitetta päättää vapaasti. Se on mystinen hetki. Tietää, että teki mitä tahansa, niin joutuu muuttamaan elämänsä.” (44).

Yksin, vain oman toden tunnun varassa ”vailla ulkopuolelta tulevaa aloitetta” on ilmestyksen omainen hetki. Se antaa tilaa käänteelle todellisuuden kokemisessa. Handken päiväkirjoissa 1970 -luvun puolivälissä onkin viitattu vastaavaan kokemukseen.

Rinne kangas arvelee, että Handke kohtasi jotain tämän kaltaista Serbian matkallaan loppuvuonna 1995 ”keskellä hajoavan Jugoslavian kaaosta”. Silloin Handke koki löytäneensä jotain hänelle itselleen käänteentekevää – ja jotain minkä hän koki ehkä todellisempaa kuin realistinen kuvaus. Tätä Žižek ilmeisesti kutsuu fantasiaksi uudelleen löydetystä kotiseudusta.

Žižek esittääkin, että Sloveniassa 1970-luvulla liikkueksaan Handke etsi jo kotiseutua, mutta pettyi (sanoo slovenialainen Žižek, pientä ylpeyttä äänessään). Parikymmentä vuotta myöhemmin sama näky ja fantasia löytyi Serbiasta. Kotiseutufantasian tuntu välittyy tässä Handken lauseessa:

”En ole matkoillani kokenut Serbiaa vainoharhaisten maana, vaan ennemminkin orvoksi jääneen, aivan oikein, orvoksi jätetyn, hylätyn lapsen valtaisana huoneena.”

Rinne kankaan teos ilmestyi sopivasti Peter Handken 80 -vuotisjuhlien (6.12.2022) alle. Suomalainen hiljaisuus ja noteeraamattomuus kertoo selvästi, miten ongelmattomasti täällä ollaan oikealla puolella. Saksankielinen lehdistö julkaisi juhlapäivänä runsaasti Handke -artikkeleita, kirjailijakollegojen luonnehdintoja ja katsauksia. Suomessa ei näkynyt uutistakaan.

Kyse ei ole siitä, etteikö Handke olisi kirjailijana yhä kiinnostava. Lurra editions julkaisee hänen teoksiaan jatkuvasti, mutta esimerkiksi Helsingin Sanomat on kieltänyt hänen teostensa arvioinnin. Rinnekangas esittää tästä kiinnostavan todisteen: kun Jukka Petäjä – Hesarin kriitikko – halusi kirjoittaa Handke-arvion, se kiellettiin.

Rinnekangas käsittelee teoksessaan arvostavaan sävyyn *Maailmankirjojen* Handke-arvioita. Ja kaikki hänen myöhäisvaiheen teokset onkin esitelty, mutta kritiikkien sijaan ne ovat olleet pikemminkin johdantoja Handken lukemiseen.

Rax Rinnekangas: *NARKOMANIA, Kirjailija – Media – Nobel*, LURRA editions kirjasto

Risto Niemi-Pynttari on kirjoittamisen ja kirjallisuuden dosentti Jyväskylän yliopistosta